

UNIVERZITA KARLOVA V PRAZE
FILOZOFICKÁ FAKULTA
Katedra Blízkého východu

**Židé v Maroku během vichistického režimu:
protižidovská legislativa a její dopady**
Jews in Morocco during the Vichy regime:
Anti-Jewish Legislation and Its Impacts

Béatrice Koubayová
Bakalářská práce

Vedoucí práce: doc. PhDr. Daniel Boušek, Ph.D.

Praha 2022

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem bakalářskou práci vypracovala samostatně, že jsem řádně citovala všechny použité prameny a literaturu a že práce nebyla využita v rámci jiného vysokoškolského studia či k získání jiného nebo stejného titulu.

V Praze dne 30.7.2022

Béatrice Koubayová

Počet znaků: 74 772

Klíčová slova

Židé, mizrahim, Maroko, vichistický režim, druhá světová válka, protižidovská legislativa, antisemitismus

Keywords

Jews, Mizrahim, Morocco, Vichy regime, World War II, anti-Jewish legislation, antisemitism

Abstrakt

Bakalářská práce se zabývá Židy v Maroku během vichistického režimu. Tento francouzský koloniální režim, jenž kolaboroval s nacistickým Německem, během své vlády v Maroku zavedl rasové zákony namířené proti židovskému obyvatelstvu. Série těchto diskriminačních zákonů zásadně ovlivnila život tamních Židů, do té doby začleněných do místní společnosti. Vichistický režim nejenže zavedl protizidovskou legislativu, ale také provozoval v Maroku internační a pracovní tábory. Práce si klade za cíl představit protizidovské zákony, jejich implementaci a dopady.

Abstract

This bachelor's thesis „Jews in Morocco during the Vichy regime: anti-Jewish legislation and its impacts“ is about Jews in Morocco during the Vichy regime. This French colonial regime, which collaborated with Nazi Germany, introduced during its rule series of racial laws against the Jewish population in Morocco. These laws fundamentally had a major impact on the lives of the local Jews. The Vichy regime not only introduced anti-Jewish legislation, but also operated internment and labour camps in Morocco. The work aims to present anti-Jewish laws, their implementation, and impacts.

Poděkování

Ráda bych zde poděkovala vedoucímu bakalářské práce doc. PhDr. Danielu Bouškovi, Ph.D. za cenné rady, vstřícnost při konzultacích a odborné připomínky v průběhu psaní bakalářské práce.

Obsah

ÚVOD	8
1. PŘEHLED LITERATURY	9
2. ŽIDÉ V MAROKU	10
2.1. VZTAHY ŽIDŮ A MUSLIMŮ PŘED VICHISTICKÝM REŽIMEM	13
3. MAROKO A DRUHÁ SVĚTOVÁ VÁLKA	16
3.1. VICHISTICKÝ REŽIM	16
3.2. GENERÁL CHARLES NOGUÈS	17
3.3. SULTÁN MUHAMMAD V.	18
3.4. ALLIANCE ISRAËLITE UNIVERSELLE (AIU)	19
4. PŘIJETÍ PROTIŽIDOVSKÝCH ZÁKONŮ	22
5. PROTIŽIDOVSKÉ ZÁKONY VICHISTICKÉHO REŽIMU	24
5.1. OMEZENÍ EKONOMICKÝCH AKTIVIT	24
5.2. PŘÍSTUP K VZDĚLÁNÍ.....	25
5.3. PŘÍDĚLOVÝ SYSTÉM KOMODIT.....	26
5.4. PRAKTIKOVÁNÍ NÁBOŽENSTVÍ	26
5.5. OMEZENÍ SVOBODY POHYBU	27
6. NUCENÉ PRÁCE A INTERNAČNÍ TÁBORY	29
7. DOPADY PROTIŽIDOVSKÉ LEGISLATIVY	35
7.1. OMEZENÍ EKONOMICKÝCH AKTIVIT	37
7.2. PŘÍSTUP KE VZDĚLÁNÍ	41
7.3. PŘÍDĚLOVÝ SYSTÉM KOMODIT.....	42
7.4. OMEZENÍ SVOBODY POHYBU	43
7.5. PRAKTIKOVÁNÍ NÁBOŽENSTVÍ	44
8. DOPADY VICHISTICKÉHO REŽIMU NA VZTAHY ŽIDŮ A MUSLIMŮ	45
9. UZNÁNÍ HOLOKAUSTU V SEVERNÍ AFRICE	48
ZÁVĚR	50
SEZNAM POUŽITÝCH ZKRATEK	52
SEZNAM LITERATURY	53
PRIMÁRNÍ ZDROJE	53
SEKUNDÁRNÍ ZDROJE.....	55

Úvod

Psal se rok 1929, když se 24letý Žid Léon René Sultan přistěhoval do marocké Casablancy. Ve městě si otevřel právníckou praxi, kterou tam provozoval nepřetržitě více než 10 let. To se však za nedlouho změnilo s ustanovením nového vichistického režimu, který měl ve své správě i Maroko. Tento režim, jenž kolaboroval s nacistickým Německem, v zemi zavedl sérii rasových zákonů namířených proti tamnímu židovskému obyvatelstvu, a tedy i doktorovi práv René Sultanovi. Ten byl jejich důsledkem vyloučen z marocké právnícké komory a musel ukončit svou praxi.¹ Tyto zákony zásadně ovlivnily život nejen René Sultana, ale celé židovské komunity v Maroku, která v zemi existovala po staletí.

Tato práce si klade za cíl jednak popsat vichistické protižidovské zákony a analyzovat jejich dopady ve francouzské zóně Maroka, jednak vylíčit pracovní a internační tábory ve francouzském Maroku. Pro lepší pochopení toho, v jakém prostředí tábory fungovaly a jaké dopady měla protižidovská legislativa, práce na začátku představí historii Židů v Maroku a jejich vztahy s muslimským obyvatelstvem Maroka během druhé světové války.

¹Le Petit Marocain. 24 Juin 1945.

1. Přehled literatury

Téma Židů pocházejících ze severní Afriky je českojazyčnou historiografií doposud opomíjené. Arabské židovské komunity se nacházejí na periferii obecného zájmu o židovskou historii, a to zejména ve vztahu ke druhé světové válce. Pro získání informací o tomto tématu je proto třeba vyhledat cizojazyčné zdroje. Základní literaturou poskytující celkový přehled tématu je kniha H. Z. Hirschberga *A History of the Jews in North Africa: From the Ottoman conquests to the present time* (1981). Hirschberg patřil k nejznámějším badatelům zabývajících se dějinami a kulturou Židů v severní Africe. Ve své práci zevrubně popisuje historii Židů v Maroku včetně období předcházejícího a následujícího vichistického režimu. Hirschbergova kniha slouží předkládané práci jako hlavní referenční zdroj pro dataci a orientaci v tématu.

Jestliže se cizojazyčná odborná literatura k tématu druhé světové války a postižení severoafrických komunit holokaustem dodnes vztahuje pouze okrajově, tím spíše to platí o české historiografii. Nicméně od 70. let 20. století vzniklo v Izraeli několik prací věnujících se tomuto tématu, a to zejména v souvislosti se snahou začlenit Židy přicházející z islámských zemí do narativu druhé světové války, který je zásadní součástí izraelské identity a v jehož centru po dlouhou dobu stál především zájem o zkázu evropské židovské komunity.²

Ač dnes existují práce zabývající se holokaustem v severní Africe, jako například souborná kniha *The Holocaust and North Africa* (2018), ze které předkládaná bakalářská práce čerpá, většina z nich se věnuje regionu jako celku, a tedy scházejí monografie, které by se výhradně zabývaly vichistickým režimem v Maroku. Buď je tato část historie dílčím způsobem zapracována

² Schroeter. 2018, s. 50.

v rámci obecné historie Maroka, anebo je součástí díla věnující se celé severní Africe. To je škoda, jelikož průběh vichistické vlády se v jednotlivých zemích severní Afriky lišil. Čtenář je tedy odkázán na pročítání dlouhých pasáží o celém regionu a filtrování konkrétních informací o Maroku. Proto se práce snaží informace ze sekundární literatury sjednotit a seskládat z nich co možná nejpodrobnější obraz marocké reality.

Jedním z děl, které konkrétně pojednává o vichistickém režimu v Maroku, je článek Mohammeda Kenbiba (2014) „Moroccan Jews and the Vichy regime, 1940–42“. Článek vychází z informací získaných Kenbibem v archivu francouzského ministerstva zahraničí. Tento článek byl také prvotní inspirací pro zvolení tématu této práce.

Dalším zdrojem práce jsou přímo protižidovské zákony v jejich originálním francouzském znění, vydávané v Bulletin officiel de l'empire chérifien et du protectorat de la république française au Maroc dostupné online, a dobový marocký deník *Le Petit Marocain*.

2. Židé v Maroku

První doložené zmínky o židovském osídlení v Maroku pochází z 3. století našeho letopočtu. Osídlení sestávalo z Židů přicházejících ze Syropalestiny a z marockých konvertitů z řad berberů.³ Po příchodu islámu do Maghribu na konci 7. století komunita získala na základě islámské zvyklosti status chráněného lidu (arabsky: *ahl ad-dimma*). Ten si s jistými obměnami a přestávkami uchovala až do druhé světové války.⁴

V roce 1438 došlo v židovské historii v Maroku k důležité události. Toho roku vznikla ve Fezu první segregovaná židovská čtvrť nazývaná arabsky

³ “Morocco”. *Encyclopedia of Jews in the Islamic World*. sv. III J-O, Norman A. Stillman (ed.), Leiden: Brill, s. 554–446.

⁴ Hirschberg. 1981, s. 310.

mellāh, ve které byli Židé nuceni žít.⁵ Následně po jejím vzoru vznikaly podobné čtvrti i v mnoha dalších marockých městech. Svoji podobu si udržely až do druhé světové války, během které v nich Židé byli opět nuceni žít.

Dalším zlomovým bodem v historii marockých Židů byl rok 1492, kdy po vyhnání Židů ze Španělska část z nich přesídlila do Maghribu. Nově příchozí se nazývali *megorašim* (doslova: vyhnání), původní židovské obyvatelstvo se nazývalo *tošavim* (doslova: usedlíci).⁶ Tamní komunita se tak rozšířila o skupinu obeznámenou se západoevropskými zvyklostmi a obchodem. Byli to právě oni, kteří zapojili Maroko do mezinárodního obchodu. Významní židovští obchodníci byli dokonce označováni jako “sultánovi obchodníci“. Právě v této době se začalo tvořit pouto mezi židovskou komunitou a vládou, které přetrvalo až do dob protektorátu. Židé byli vládcům loajální, a to zejména proto, že jejich status zcela závisel na ochraně vládce, a vládce v nich nalézal věrné a spolehlivé poddané.⁷

Dalším zásadním okamžikem pro marockou židovskou komunitu byl vstup francouzské židovské organizace Alliance Israélite Universelle, která v Maroku provozovala sekulární školy francouzského typu, a to i během druhé světové války.⁸ Tyto školy vychovaly židovskou profrancouzsky orientovanou střední třídu.⁹

S ustanovením francouzského protektorátu v roce 1912 žilo v Maroku okolo 110 000 Židů a jejich postavení se v této době dále zlepšovalo. Získali status původního obyvatelstva, což v praxi znamenalo, že nabyli rovnoprávného postavení v sekulárním právním systému jako zbytek marockého obyvatelstva.¹⁰ Toto postavení, spolu se statusem chráněného lidu

⁵ Stilmann. 1979, s. 79.

⁶ Gottreich, Benichou, and Schroeter, eds. 2011., s. 27.

⁷ Spector, Laskier, and Reguer. 2002, s. 476–477.

⁸ Kenbib. 2014, s. 548.

⁹ “Morocco”. In *Encyclopedia of Jews in the Islamic World*. sv. III, s. 469–470.

garantovaného sultánem Muhammadem V., si udrželi až do druhé světové války.¹¹

Po vypuknutí druhé světové války žilo v Maroku zhruba 240 000 Židů.¹² Část z nich chtěla bojovat na straně Francie proti nacistickému Německu, a proto se přihlásili do francouzské armády. Během několika dní se jich přihlásilo bezmála 1 300.¹³ Armáda je nicméně odmítla z politických důvodů, neboť se obávala, že by přijetí Židů do armády pobouřilo marocké muslimy, což by mohlo ohrozit stabilitu správy. Někteří Židé se proto přihlásili do cizineckých legií, ve kterých bojovali až do pádu svobodné Francie.

Obrázek 1: židovské osídlení ve francouzském protektorátu Maroko, zdroj: Boum, Abrevaya Stein eds. 2018, s. 249.

¹¹ Spector, Laskier, and Reguer, eds. 2002, s. 491, 486.

¹² Boum, Abrevaya Stein eds. 2018, s. 12.

¹³ Laskier. 1994, s. 60.

2.1. Vztahy Židů a muslimů před vichistickým režimem

Na počátku 20. století byly vztahy Židů a muslimů na dobré úrovni. Skupiny si byly velmi blízké, jelikož spolu žily ve městech v bezprostřední blízkosti, sdílely jazyk i kulturu. O tom svědčí i svědectví reprezentantů evropských židovských organizací navštěvujících Maroko a prvních učitelů Alliance Israélite Universelle, kteří byli šokováni podobností marockých Židů a muslimů.¹⁴

Zajisté mezi nimi existovaly i neshody, ale nelze říct, že by byly primárně postavené na konfesionálních rozdílech. Míra antisemitismu mezi původním obyvatelstvem byla velmi nízká. Antisemitismus se vyskytoval zejména mezi evropskými osadníky. To se však začalo postupně měnit v 30. letech, kdy se začala do Maroka dostávat první německá protižidovská propaganda. Ta obviňovala francouzskou administrativu ze spolčení se Židy, kteří měli mít za cíl porazit a oslabit Araby. Tento narativ měl v Maroku vyvolat nepokoje, které by vedly k oslabení Francie. Toto úsilí začalo zanedlouho nést plody. Už v roce 1934, se objevily protižidovské sentimenty v marocké (muslimské) vládě. Předseda vlády tehdy začal upozorňovat na nebezpečí, které může přinést blízké židovsko-arabského soužití, načež paša Casablanky, zástupce sultána ve městě, zakázal Židům stěhovat se do historické části města nazývané Nová medína. Další omezení přišla od pašů v roce 1937, kdy marrákešský paša zakázal Židům zaměstnávat muslimské služebníky, a v roce 1940, kdy obdobný krok zavedl i paša ze Salé. V srpnu téhož roku v Meknes muslimové požadovali vyřazení Židů z hlavního tržiště.¹⁵

Na druhou stranu docházelo ve vztazích Židů a muslimů i k pozitivním událostem. Například v červenci 1936 vznikla ve Fezu marocká unie Židů a muslimů, skupina mladých židovských intelektuálů a marockých nacionalistů,

¹⁴ Bensimon. 1980, s. 96.

¹⁵ Bensoussan. 2019, s. 334.

kteřá měla za cíl prohloubit vztahy těchto dvou skupin obyvatel. Další podobnou iniciativou byla L.I.C.A, které sice úřady zakázaly otevření pobočky ve francouzské části Maroka, ale povolily jejímu zakladateli Bernardovi Lacacheovi navštěvovat všechna velká města francouzské zóny. Při těchto návštěvách Lacache Židům doporučoval upevnit vztahy s muslimskými sousedy. V reakci na narůstající antisemitismus způsobený propagandou v Maroku v dubnu 1937 židovská organizace l'Union Juif zveřejnila článek, ve kterém volala po sblížení mezi Židy a muslimy: „Respektujte a milujte své bližní. Tím vyřešíte problémy židovsko-muslimského sblížení.“¹⁶ Projevem důvěry ve vztazích Židů a muslimů byla událost, kdy si Židé své peníze uložili u muslimů. K tomuto kroku Židy vedl nástup fašismu v Itálii, po kterém začali bojkotovat italské firmy včetně pobočky italské banky v Casablance, kde měli do té doby uložené peníze.¹⁷

Došlo i k negativním posunům ve vztazích. Německá propaganda využila Arabského povstání v Palestině 1936–1939, které vyvolalo emoce i u marockých muslimů. Němci věděli, že Maročané podporují muslimy v Palestině, a propaganda proto povstání vykreslila jako boj Židů proti islámu na Blízkém východě, který je součástí širšího mezinárodního židovského spiknutí.¹⁸ Propaganda prohlašovala, že maročetí Židé toto spiknutí finančně podporují, a proto řada muslimů omezila obchody s Židy a najímání židovských zaměstnanců. Dalším posunem ve vztazích bylo psaní protižidovských článků samotnými Maročany. Například 12. března 1938 vyšel v marockém plátku *La Voix* text několika marockých studentů kritizujících Francii za emancipaci Židů, zvýhodňování židovského školství a udělení svobody působení sionistických organizací v zemi. Jednou z takových organizací byla například Alliance Israélite Universelle, která provozovala

¹⁶ Abitbol. 1983, s. 58.

¹⁷ Tamtéž, s. 57

¹⁸ Spector, Laskier, and Reguer, eds. 2002, s. 492–493.

školy, ve kterých se v té době vzdělávala většina židovských studentů. Toto oddělené vzdělávání, financované Francouzi, představovalo v židovsko-muslimských vztazích viditelné rozdělení na základě konfesijní příslušnosti.¹⁹ Francouzská administrativa si byla vědoma nelibosti muslimů k zvýhodňování Židů, a proto dbala na to, aby k němu příliš nedocházelo. Velmi obezřetně monitorovala vztahy, které dle jejich reportů nebyly zcela bezkonfliktní, a udržovala vztahy ve statusu quo, aby předešla společenským nepokojům ohrožujícím stabilitu společnosti.²⁰ Přítomnost nevraživosti mezi Židy a muslimy potvrzuje i report z října 1939, který říká: „[Maročtí muslimové] závidí marockým Židům jakékoli výhody, které mají jako jednotlivci a skupina.“ To bylo dále posíleno pomocí, kterou dostávali od organizace American Jewish Joint Distribution Committee (JOINT). Zpráva dále uvádí, že se mezi marockou elitou šířil názor, že válka byla započata pouze kvůli Židům, aby byli zachráněni před Hitlerem. Mezi domorodými vojáky zase panoval názor, že by Židé neměli velet muslimům.²¹

Ani útoky na Židy nebyly ve společnosti tabu, například v dubnu 1939 došlo v Meknesu k pogromu, během kterého bylo zabito 14 Židů.²² Roku 1940 ve Fezu skupinka domorodých a francouzských vojáků vážně zranila 6 Židů a jednoho zabila. Tyto útoky byly pro útočníky zcela beztrestné.²³ Tento vývoj se týkal zejména měst, kde působila propaganda. Ve venkovských a horských oblastech vztahy nebyly propagandou ovlivněny a má se za to, že byly na uspokojivé úrovni.²⁴

¹⁹ Bensimon. 1980, s. 102.

²⁰ Bensoussan. 2019, s. 336.

²¹ Tamtéž.

²² Gershon. 2016, s. 414.

²³ Abitbol. 1983, s. 63.

²⁴ Boum, Abrevaya Stein eds. 2018, s. 248.

3. Maroko a druhá světová válka

Na začátku druhé světové války bylo Maroko vtaženo do války jakožto koloniální država Francie na straně Spojenců. V červnu 1940 však svobodná Francie padla a přešla spolu s koloniální správou Maroka pod kontrolu proněmecké vichistické vlády.

3.1. Vichistický režim

Vichistický režim v Maroku navazoval na původní koloniální správu, a proto i nadále v zemi uplatňoval stejný typ vládnutí, vycházející z Fezské dohody z roku 1912. Dohoda ustanovila vládu protektorátu a zároveň uznala postavení sultána jakožto muslimského vládce, a tedy i vládce chráněného lidu, Židů. Sultán měl mít dle dohody i nadále legislativní pravomoc nad svými poddanými, což mělo zajistit legitimitu režimu. De facto však legislativní i výkonná moc přešla na protektorát. Legislativa byla sepisována přímo francouzskými úřady a následně přeložena do arabštiny a opatřena pečeti sultána. Zákony měly formu sultánských dekretů (arabsky: *zahīr*). Sultán měl na starost jen náboženské záležitosti včetně těch židovských.²⁵ Nicméně vichistický režim implementoval v Maroku řadu protizidovských zákonů, a to bez ohledu na souhlas sultána Muhammada V.

Protektorát byl v Maroku reprezentovaný pověřencem Francie, generálním rezidentem. Generální rezident byl jmenován francouzskou vládou v metropoli a podléhal řízení francouzského ministerstva zahraničních věcí v Paříži.²⁶ Generální rezident měl pravomoc iniciovat dekrety ve jménu sultána, kontroloval bezpečnostní záležitosti v zemi a byl velitelem francouzských vojenských sil rozmístěných v Maroku a reprezentantem Maroka v jeho

²⁵ Schroeter. 2018, s. 89., Hirschberg. 1981, s. 319–320.

²⁶ Hirschberg. 1981, s. 319–320.

zahraničních vztazích. V době vichistického režimu byl generálním rezidentem Generál Charles Noguès.²⁷

Vichistický režim zůstal nerušeně u moci až do roku 1942, kdy se 8. listopadu 1942 v Maroku vylodilo americké vojsko.²⁸ Američané však ponechali všechny vichistické úředníky ve funkcích včetně rezidenčního generála Charlese Noguèse a protižidovskou legislativu zrušili až v březnu 1943.²⁹

Ke konci vichistického režimu v Maroku de facto došlo až 3. června 1943, kdy generálové De Gaullem a Giraudem ustanovili Francouzský výbor pro národní osvobození (francouzsky: *Comité français de libération nationale*), který se stal prozatímní vládou svobodné Francie.³⁰

3.2. Generál Charles Noguès

Charles Noguès byl generálním rezidentem v Maroku od roku 1936. V roce 1939 byl navíc jmenován velitelem pozemních ozbrojených sil na severoafrické frontě. Po instalaci vichistického režimu uvažoval o rezignaci, nicméně nakonec se rozhodl ve funkci zůstat.³¹

Noguès měl jako zmocněnec vichistického režimu na starost implementaci protižidovské legislativy v Maroku. Nicméně byl zbytkem vichistického režimu osočován z pomalého implementování protižidovských zákonů. On sám totiž zřejmě nevyznával antisemitistické názory a s režimem příliš nesouzněl. To mohlo být způsobené i tím, že podle Hirschberg byla jeho manželka údajně židovského původu.³² Oproti tomu Stilmann ve svém článku z roku 2016 uvádí, že Noguès během setkání s prezidentem Roosveltem

²⁷ Grainger. 2013, s. 88.

²⁸ Hirschberg. 1981, s. 326.

²⁹ Stillman. 2003, s. 133–134.

³⁰ Hirschberg. 1981, s.326.

³¹ Schroeter. 2017, s. 217.

³² Hirschberg. 1981, s. 321.

v lednu 1943 nezastíral svůj antisemitismus a prohlásil: „Byla by škoda, kdyby Francie válku prohrála už jen kvůli tomu, že by Židé opanovali obchod a řemesla v severní Africe.“³³ Nicméně na obranu Noguèse vystoupila samotná Hélène Cazès-Benatar, významná marocká Židovka, která během války zprostředkovávala pomoc Židům a byla kvůli tomu v kontaktu s Noguèsem. Cazès-Benatar chtěla na jeho poválečném soudu svědčit v jeho prospěch kvůli jeho vlídnému postoji k Židům během války.³⁴

Noguès byl v častém kontaktu se sultánem Muhammadem V. a měl s ním relativně dobré vztahy, které udržel až do konce vichistického režimu. Skončily až po odklonu sultána od Francie a příklonu k americké administrativě.³⁵ Po vylodění Američanů v Maroku byl Noguès v červnu 1943 De Gaullem nucen rezignovat. Den po vyhlášení nové francouzské vlády, 4. června 1943 Noguès uprchl z Maroka do Portugalska.³⁶

3.3. Sultán Muhammad V.

Muhammad V. se stal marockým sultánem v roce 1927, v pouhých 17 letech a zůstal jím přes druhou světovou válku až do nezávislosti Maroka.³⁷ Během vichistického režimu měl na starost náboženské záležitosti. Jednou z jeho náboženských povinností byla ochrana Židů. To však nebylo možné během režimu, který Židy perzekuoval. Muhammad V. s perzekucí nesouhlasil. Údajně v květnu, červnu a srpnu 1942 během setkání s delegacemi židovských komunit jejich zástupcům deklaroval, že on sám protižidovské zákony neuznává, a i nadále považuje všechny své poddané za rovnocenné. Dnes je mu v Maroku i v Izraeli připisovaná role ochránce Židů. Nicméně pravdou je,

³³ Stillman. 2016, s. 62.

³⁴ Gershon. 2016, s. 415.

³⁵ Hirschberg. 1981 s. 321.

³⁶ tamtéž, s. 322.

³⁷ Miller. 2013, s. 126.

že neexistují přesvědčivé důkazy o tom, že nějak konkrétně ochránil tamní Židy před vichistickým útlakem.³⁸ Navíc lze namítat, že než z lásky k Židům, jak je dnes jeho chování vykládané, bylo jeho chování motivované cílem ukázat svoji pozici suveréna v záležitostech islámu, a tedy záležitostech chráněného lidu.³⁹ Sultán jinak prakticky neměl možnost ukázat svoji moc v zemi. Zajisté nebylo v jeho silách odporovat francouzským požadavkům. Ač dekrety nesly jeho podpis, neměl nad jejich zněním žádnou kontrolu. Jeho role tak byla v tomto období spíše formální.⁴⁰

3.4. Alliance israélite universelle (AIU)

Alliance israélite universelle (AIU) byla francouzská židovská organizace s mezinárodní působností. Jejím hlavním posláním bylo zlepšit životní podmínky Židů žijících v islámských zemích a zejména v Maroku, kde měla nejaktivnější zastoupení. S hrála tak v dějinách marockých Židů velmi důležitou roli. Ve velkém se zasadila o zlepšení jejich životních poměrů, a to především skrze vzdělávání, které mělo představovat nástroj emancipace. Vzdělání se zakládalo na třech pilířích: 1. obecném sekulárním vzdělání, 2. profesním učení 3. židovské nauce. Alliance poskytovala svým studentům vzdělání dle francouzského vzoru s důrazem na francouzský jazyk. To šlo ruku v ruce s přenosem francouzské kultury, vědění a způsobu života. Školy tak odchovávaly profrancouzsky smýšlející židovstvo, které považovalo Francii za nositelku pokroku.⁴¹ Toto směřování AIU Francii vyhovovalo, jelikož naplňovalo francouzskou koloniální politiku asimilace původního obyvatelstva zakládající se na šíření francouzské kultury a jazyka. A zároveň upevňovalo politiku „rozděl a panuj“, jelikož vyčlenění Židů z většinového vzdělávání do

³⁸ Stillman. 2003, s. 129.

³⁹ Bensoussan. 2019, s. 414.

⁴⁰ Hirschberg. 1981, s. 325.

⁴¹ Spector, Laskier, and Reguer. 2002, s. 148.

soukromého „francouzského“ vzdělávání vyvolávalo do značné míry nechuť většinového marockého obyvatelstva, které vnímalo tento příklon k okupující Francii jako zradu.

Faktem je, že AIU pro Židy opravdu byla velkým přínosem. Školy AIU dramaticky zvedly úroveň gramotnosti, a to zejména mezi dívkami, které se do té doby vzdělávaly jen minimálně. AIU totiž zavedla napřed oddělené třídy pro dívky a chlapce a později i smíšené třídy pro všechny židovské děti.

AUI založila v Maroku první školu v Tetouanu v roce 1862 s pouhými 300 studenty, v roce 1939 tento počet stoupl na 127 škol s 47 746 studenty.⁴²

Školy provozované AIU mohly fungovat i během vichistického režimu, a to přes zákazy přístupu Židů ke vzdělání dále. Organizace tak mohla zmírňovat důsledky protizidovské legislativy.⁴³

⁴² Gottreich, Schroeter (eds.). 2011, s. 281.

⁴³ Kenbib. 2014, s. 542–548.

Table 8.1 AIU EDUCATIONAL NETWORK, 1862–1999

YEAR	NUMBER OF SCHOOLS	NUMBER OF STUDENTS
1862	1	300
1865	3	680
1871	14	2,365
1880	43	5,190
1891	55	12,400
1901	109	29,000
1909	149	41,000
1913	183	43,700
1922	112	35,426
1931	126	43,708
1939	127	47,746
1946	116	40,955
1949	133	49,357
1956	143	50,977
1959	135	47,736
1969	68	21,310
1979	39	13,413
1989	48	21,228
1999	73	29,201

Source: Alliance Israélite Universelle.

Obrázek 2: Přehled počtu studentů škol AIU, zdroj: Spector, Laskier, and Reguer. 2002, s. 149.

4. Přijetí protižidovských zákonů

Po instalaci vichistického režimu bylo rozhodnuto o implementaci francouzského zákona z 3. října 1940 o statusu Židů v jeho protektorátech a koloniích.⁴⁴ Zákon byl přijat pomocí sultánského dekretu ze dne 31. října 1940, čímž byla v Maroku přijata první protižidovská legislativa.⁴⁵

Protižidovská legislativa byla v Maroku uplatňována na židovské marocké občany i neobčany. Židé s francouzským občanstvím pobývající na marockém území měli stejné podmínky jako ti maroští. Jediný rozdíl byl v tom, že zatímco maroští Židé byli definováni skrze svou židovskou víru, francouzští Židé byli definováni skrze pokrevní příbuzenství k židovským prarodičům na základě francouzského zákona z 3. října 1940 o statusu Židů.⁴⁶ To znamená, že měli židovské předky po tři generace nebo židovské prarodiče z matčiny i otcovy strany po dvě generace. Rozdělení na Židy a Nežidy tedy korespondovalo s německými norimberskými zákony z roku 1935. Pro vymáhání zákonů byla Židům uložena povinnost přihlásit se úřadům, kterým museli deklarovat své osobní údaje, povolání a majetek. Porušení těchto zákonů bylo sankcionováno peněžitým trestem nebo vězením.⁴⁷ Jedinou výjimkou z protižidovských zákonů měla malá skupina Židů, která v minulosti získala vojenská vyznamenání.⁴⁸

Vláda v Paříži s rozdílnou klasifikací Židů nesouhlasila. Nicméně protektorátní úředníci toto dělení prosadili, a to z praktických důvodů. Pokud by byli maroští Židé definováni na základě rasy, toto rasové vymezení by bylo v rozporu s jejich statusem domorodých obyvatel Maroka, ze kterého vycházela francouzská koloniální politika. Navíc by to znamenalo, že potomci

⁴⁴ Francie. 1940. Loi du 3 octobre 1940.

⁴⁵ Maroko. 1940. *Dahir du 21 Octobre 1940*.

⁴⁶ Boum, Abrevaya Stein. 2018, s. 15., Schroeter 2018, s. 89.

⁴⁷ Maroko. 1940. *Dahir du 21 Octobre 1940.*, Maroko. 1941. *Dahir du 5 Aout*.

⁴⁸ Maroko. 1940. *Dahir du 21 Octobre 1940*.

židovských předků, kteří konvertovali k islámu, by byli považováni za Židy, což by zpochybňovalo sultánovu suverenitu nad svým lidem, tedy Židy i muslimy. To by bylo problematické, jelikož protektorát odvozoval svoji legitimitu od udržení vlády sultána jakožto alawitského vládce a vládce muslimů.⁴⁹ Nicméně toto dělení nakonec zaniklo v roce 1941 v návaznosti na přijetí nového dekretu přebírajícího zákon z 2. června 1941 o statusu Židů, který nahradil zákon původní.⁵⁰ Nově tedy byli všichni Židé definováni na základě rasy, tj. pokrevního příbuzenství k židovským předkům, v souladu s definicí tohoto termínu nacistickými ideology. Přesto však byly zachovány dva zásadní rozdíly. A sice, že maroťtí Židé mohli nadále vykonávat řemeslná povolání a obchod, přičemž ti, kteří prokázali Maroku výjimečné služby, byli od zákazů osvobozeni. Co se týkalo civilní a trestních sporů zahrnujících marocké Židy, ty byly i nadále souzené u marockých soudů.

V zajímavé situaci se ocitli alžírští Židé pobývající v Maroku, kteří díky dekretu Crémieux nabyli francouzské občanství. Když byl tento dekret Vichisty 7. října 1940 zrušen a alžírští Židé o občanství přišli, neměli žádnou státní příslušnost, ani francouzskou ani marockou. Přesto se na ně i nadále vztahoval francouzský zákon o statusu Židů.⁵¹

Vichistické rasové zákony byly zrušeny až pod tlakem 14. března 1943 generálem Giraudem.⁵²

⁴⁹ Schroeter. 2018, s. 89–90.

⁵⁰ Francie. 1940. *Loi du 2 juin 1941*.

⁵¹ Schroeter. 2018, s. 89–94.

⁵² tamtéž, s. 44.

5. Protižidovské zákony vichistického režimu

V této kapitole jsou popsány jednotlivé zákony v rámci tematických podkapitol.

5.1. Omezení ekonomických aktivit

Přijetím prvního protižidovského dekretu z 21. října 1940 bylo Židům zakázáno vykonávat celou řadu profesí:

- 1) v jurisdikci:
 - státní zástupce, notář soudce, arbitr, soudní znalec, soudní překladatel, právník (omezený počet), a podobné
- 2) ve veřejné sféře:
 - úředník, volené funkce, politické funkce, práce u policie a armády
- 3) v soukromé sféře:
 - vedoucí pozice ve firmách: ředitel, vedoucí oddělení, a podobně
 - podnikání čerpající státní podporu
 - publicistická činnost
- 4) ve vzdělávacím systému:
 - učitel, a podobně

V dekretu je i uvedeno několik výjimek z tohoto zákazu:

- soudní překladatel hebrejského jazyka
- rabínská jurisdikce
- provozování a správa židovských institucí
- publicistická činnost týkající se vědy
- poskytování výuky výhradně určené Židům

- Celková výjimka se pak vztahovala na osoby, které buď držely kartu francouzského veterána nebo francouzské vojenské vyznamenání.

Následně byl 5. srpna 1941 přijat dekret, který rozšířil výjimku ze zákazu na sirotky, jejichž rodič byl zabit v boji na straně Francie a osoby v opatrovnickví státu. Navíc nově dekret Židům povoloval kromě publicistické činnosti týkající se vědy publikace o náboženství.⁵³

Dekret zároveň rozšířil výčet profesí Židům zakázaných. Nově Židé nemohli provozovat povolání zahrnující půjčování peněz, prodej nemovitostí, produkci filmů a účinkování v nich.

Výkon právnické a lékařské profese Židy byl protektorátním nařízením omezen *numeri clausi*. Židé mohli zastupovat pouze 2 % z celkového počtu vykonavatelů těchto povolání. Jména všech, co museli praxi kvůli omezení opustit byla zveřejněná v *Bulletin officiel* a byla smazaná z oficiálních registrů lékařů a právníků.⁵⁴

Přes všechny zákazy a omezení byl marockým Židům zachovaný nárok na státní penzi.⁵⁵

5.2. Přístup k vzdělání

S nástupem vichistického režimu byla Židům omezena možnost navštěvovat vzdělávací instituce provozované protektorátem, které do té doby byly přístupné veškerému marockému obyvatelstvu. Počet Židů, kteří mohli navštěvovat základní školy, byl omezen na 10 % z celkového počtu nežidovských studentů. V případě vyššího vzdělání byl počet omezen na 3 % z celkového počtu. Zákaz se však nevztahoval na školy zřizované Alliance

⁵³ Maroko. 1941. *Dahir du 5 Aout 1941.*, Maroko. 1941. *Dahir du 5 Aout 1941.*, Maroko. 1942. *arrêté du secrétaire général du Protectorat relatif aux médecins juifs maintenus à titre dans l'exercice de leur profession.*

⁵⁴ Hirschberg. 1981, s. 323.

⁵⁵ Maroko. 1941. *Dahir du 5 Aout 1941.*, Maroko. 1940. *Dahir du 21 Octobre 1940.*

Israélite Universalle, které mohly fungovat i nadále. Zákon o statusu Židů totiž výslovně povoloval fungování škol určených výhradně Židům.⁵⁶

5.3. Přídělový systém komodit

Během války fungoval v protektorátu celoplošný přídělový systém komodit. Systém rozděloval obyvatele do tří skupin: Evropany, muslimy a Židy. Židé byli v rámci systému diskriminováni. Židovská rodina měla nárok na jednu přídělovou knížku na měsíc, zatímco Evropané měli jednu knížku na osobu. Navíc Židé měli přiděly o mnoho menší než Evropané a v některých případech i než muslimové, kteří byli v rámci systému taktéž znevýhodněni. Například cukru a oleje dostávali poloviční množství oproti muslimskému obyvatelstvu. Komodity jako mýdlo, zápalky, petrolej, maso, mléko, těstoviny, krupice nedostávali vůbec.⁵⁷ Příděl vína byl pro Židy pouze 2,5 litrů oproti 10 litrům pro Evropany.⁵⁸

Navíc si Evropané narozdíl od Židů mohli sami vybrat, kde si budou komodity vyzvedávat. Židé tuto volbu neměli a v některých případech si museli komodity vyzvedávat v obchodech vzdálených i několik kilometrů od svého bydliště.⁵⁹

5.4. Praktikování náboženství

Žádný zákon přímo nezakazoval praktikování judaismu. Naopak, dekret o statusu Židů přímo povoloval náboženskou výuku, výkon rabínské jurisdikce nad členy židovské komunity a fungování židovských organizací. Navíc

⁵⁶ Maroko. 1940. *Dahir du 21 Octobre 1940*.

⁵⁷ Hirschberg. 1981, s. 324., Bensoussan 2019, s. 331.

⁵⁸ Laskier .1994, s. 64.

⁵⁹ Bensoussan. 2019, s. 331.

pozdější dekret s novějším zněním zákona o statusu Židů povoloval publikování náboženské literatury.⁶⁰

Dvě ministerská opatření z 14. a 22. října 1941 pak povolovala výběr daně (gabelle) za prodej košer masa. Tato povolování však byla výslovně adresována dvěma židovským komunitám ve městech Debdou a Taourirt. Výše daně byla přesně vyměřena na 35 franků za velký dobytek a 6 franků za brav.⁶¹

5.5. Omezení svobody pohybu

Omezení svobody pohybu Židů vycházelo ze tří různých právních úprav, přičemž první dvě nebyly na Židy aplikovatelné plošně.

První právní úpravou byl dekret z 2. ledna 1940 upravující pobyt určitých osob ve francouzské zóně, který byl přijat ještě před instalací vichistického režimu. Dekret cílil na komunisty, protifrancouzské živly mezi muslimy a cizinci, a na cizí Židy hledající útočiště v Maroku.⁶² Dekret umožnil zadržovat osoby ohrožující národní obranu, veřejnou bezpečnost, nebo osoby, které neopustily zemi, přestože obdržely příkaz k vyhoštění, anebo osoby, které do země vstoupily nelegálně. Tito zadržení mohli být nuceni k výkonu neplacené práce.⁶³ Důležité je zmínit, že v dekretu o statusu Židů bylo explicitně zmíněno, že veteráni a váleční hrdinové, kteří měli výjimku na mnoho s protizidovských zákonů, neměli výjimku z možnosti internace v internačních a pracovních táborech.⁶⁴ Z důvodu přijetí tohoto dekretu nebyl v Maroku přijat francouzský vichistický zákon ze 4. října 1940 o zadržování

⁶⁰ Maroko. 1941. *Dahir du 5 Aout 1941.*, Maroko. 1940. *Dahir du 21 Octobre 1940.*

⁶¹ Maroko. 1941. *arrêté viziriel du 21 Octobre*, Maroko. 1941. *arrêté viziriel du 14 Octobre 1941.*

⁶² Hirschberg. 1981, s. 324.

⁶³ Maroko. 1940. *Dahir du 2 Janvier 1940.*

⁶⁴ Maroko. 1940. *Dahir du 21 Octobre 1940.*, Maroko. 1941. *Dahir du 5 Aout 1941.*

cizích státních příslušníků židovské rasy ve zvláštních koncentračních táborech, jelikož byl vnímán jako jeho ekvivalent.⁶⁵

Další možností omezení svobody pohybu byl výkon trestu odnětí svobody za porušování nově přijaté protižidovské legislativy.⁶⁶

Omezení aplikované plošně na veškeré marocké Židy bylo přijato až dekretem z 19. srpna 1941. Ten jim zakazoval bydlet mimo segregované židovské čtvrti. Všichni Židé, kteří se před vypuknutím války přestěhovali do nových evropských čtvrtí, se pod hrozbou finančních sankcí museli vystěhovat, a to do jednoho měsíce od zveřejnění dekretu 22. srpna 1941. Výjimku měli držitelé francouzské karty veterána, držitelé francouzského vojenského vyznamenání, sirotci, jejichž rodič byl zabit v boji na straně Francie, a osoby v opatrovnictví státu.⁶⁷

⁶⁵ Hirschberg. 1981, s. 324.

⁶⁶ Maroko. 1941. *Dahir du 5 Aout 1941.*, Maroko. 1940. *Dahir du 21 Octobre 1940.*

⁶⁷ Maroko. 1941. *Dahir du 19 Aut 1941.*

6. Nucené práce a internační tábory

Dekret z 2. ledna 1940 upravující internaci a nucené práce ve speciálních táborech jsem popsala v předešlé podkapitole.

Vichistický režim zřizoval v Maroku tři druhy táborů: kázeňské, internační a pracovní.⁶⁸ Patřily mezi ně následující:

Pracovní tábory: 1. El Karit, 2. Bou Arfa (těžba uhlí), 3. Berguent (stavba železnice) 4. Jerada (těžba uhlí), 5. Tendrara, 6. Moulay Bouaza, 7. Mengoub, 8. Settat, 9. Ain Guenfouda, 10. In Fout 11. Fqih ben Salh.

Kázeňské: 12. Agdz, 13. Bou Dnib (pro domorodé vězně včetně Židů), 14. Bou Anan (pro civilisty a vězně neschopné práce), 15. Missouri, 16. Ain el Ouarak, 17. Foum el Flah.

Internační tábory: 18. Oued-Zem, 19. Oued Akrouch, 20. Sidi el Ayachi, 21. Kasbah Tadla.⁶⁹

Mimo názvů a lokací jsou podrobnější informace o táborech spíše kusé. Část dokumentů z táborů je dodnes nezpracovaná a uložená ve francouzských archivech a velkou část jich Francouzi zničili ještě v roce 1942. Informace o tamních podmínkách tak především vychází ze zachycených dopisů, reportů a svědectví vězňů. Ale i ty jsou omezené, jelikož mnoho vězňů o svých zážitcích nikdy nemluvalo a o jejich svědectví ani nebyl velký zájem z důvodu okrajového zájmu o holokaust v severní Africe.⁷⁰

Nicméně s jistotou víme, že mezi internovanými byli i Židé, včetně Židů propuštěných z francouzské cizinecké legie, Židů z Francie, německých Židů zadržovaných při útěku přes Francii, a Židů zadržovaných při tranzitu přes

⁶⁸ Boum, Abrevaya Stein. 2019.

⁶⁹ Gershon. 2016, s. 421.

⁷⁰ Boum, Abrevaya Stein, eds. 2018, s. 280–282.

Maroko.⁷¹ V této době totiž mělo mnoho Židů při útěku z Evropy po moři tranzit v Maroku. Jednalo se dle odhadů o desítky tisíc Židů, kteří takto Marokem prošli, přičemž část z nich byla zadržena a uvězněna v internačních táborech až do vylodění Spojenců.⁷²

Přesný počet Židů v táborech je ale spíše předmětem odhadů, jelikož nejsou dostupné přesné seznamy a dokumenty o všech zadržovaných. Odhaduje se, že když byly tábory poprvé otevřeny, nacházelo se v nich v celé severní Africe asi dva tisíce Židů. K těm pak přibyli Židé poslaní z Francie a z detenčních táborů jako například z tábora Sidi al-Ayashi. Vězni byli navíc přesouváni z táborů do táborů, což o to více stěžuje jejich zmapování. K přesunům vězňů docházelo zejména v případech nepokojů nebo odmítnutí plnit rozkazy, aby bylo zabráněno revoltám v táborech.⁷³

Konkrétnější počty vězněných Židů pochází až roku 1942 z evidence vězňů, která byla provedena den po vylodění Spojenců. Bylo mezi nimi zhruba 2100 Židů. V Mengoub jich bylo 400, v Bou Arfa 200, v Ain al Ouraq 150, v In Fout 500, a v Sidi al Ayyshi 450. V Berguent bylo celkem 400 vězňů a všichni z nich byli Židé.⁷⁴ V táborech Bou Arfa a Fom el Flah byli věznění především obvinění z nežádoucích politických aktivit na francouzské půdě, sabotáže a podněcování ke stávkám a odboji. V Ain al Ouraq bylo ke konci roku 1942 kolem stovky vězňů, kteří tam byli internováni za nejrůznější trestné činy, od politické agitace až po odmítnutí pracovat o židovském svátku.

Důležitým zlomem v otázce pracovních táborů bylo rozhodnutí z roku 1941 o zahájení výstavby takzvané transsaharské magistrály (francouzsky *Chemin de fer transsaharie*), která měla propojit uhelné doly v Maroku, Alžírsku a Nigeru. Práce na železnici byla zahájena 26. března 1941

⁷¹ Hirschberg. 1981, s. 323–325., Boum, Abrevaya Stein. 2019.

⁷² Bensoussan. 2019, 330.

⁷³ Boum, Abrevaya Stein. 2019.

⁷⁴ Abitbol. 1983, s. 142.

v Bou Arfa. A jelikož stavba železnice i těžba uhlí vyžadovaly velké množství pracovních sil a financí, byli na ně přidělení vězni z pracovních táborů jakožto zdroj levné práce. Výstavba železnice spadala pod státní firmu La compagnie Méditerranée – Niger, a proto právě s ní vězni podepisovali smlouvu o „dobrovolné“ práci. Ve smlouvě bylo psáno, že jim bude vyplácena stejná mzda jako civilním pracovníkům, a nadto budou dostávat rodinné příspěvky. Tento závazek však nebyl naplněn. Například v táboře In Fout dostávali vězni za den práce 7,50 franků, zatímco arabští civilní dělníci za stejnou práci dostávali 12 franků. V Berguentu měli vězni dostávat 8 franků, ale dostávali 1,25 franku a k tomu bonus 2 franky, v případě uspokojivě odvedené práce. Ve většině případů však nedostávali peníze žádné.⁷⁵

Práce na stavbě železnice probíhala za extrémních podmínek bez adekvátních ochranných pomůcek a těžké techniky. Dělníci museli stavět koleje holýma rukama za vysokých saharských teplot 10 hodin denně, a to i během písečných bouří.⁷⁶ V Berguent navíc byli vězni ubytováni čtyři kilometry od místa výkonu práce a tuto vzdálenost museli ujít ráno, odpoledne a večer. V Bou-Arfa měli zase vězni 4krát větší pracovní zátěž než arabští dělníci.

Podmínky v táborech byly velice špatné. Vězni byli ubytováni v nevyhovujících hygienických podmínkách, což vedlo k šíření nemocí a škůdců. V táboře In Fout byly zejména špatné hygienické podmínky a všichni vězni měli blechy a vši.

Velkým problémem také byla podvýživa, a proto mnoho vězňů jedlo jakoukoli potravu, co našli, čímž si způsobili závažná, mnohdy i smrtelná onemocnění. Příklad stravy vězňů byl nedostatečný: ráno se sestával z náhražky kávy, v poledne a večer z hustší zeleninové polévky a ze 450 gramů chleba na

⁷⁵ Gershon .2016, s. 419., Abitbol 1983, s. 142.

⁷⁶ Starostina. 2010.

den. V disciplinárním táboře Ain al Ourak byl dokonce denní příděl chleba pouze 250 gramů. V některých táborech dostávali vězni v poledne trochu vína. Ve všech táborech byla problémem dehydratace, jelikož žádný neměl zdroj čerstvé nezávadné vody.⁷⁷ V táboře Berguentu trpěli vězni obzvláště velkou žízní, protože každý měl nárok jen na jeden litr vody denně.

Přestože vězni byli v táborech vystaveni otřesným podmínkám, nebyli v táborech zcela izolováni a mohli být v kontaktu s kvakery, kteří jim zprostředkovali pomoc, marockými Židy a dobrovolníky židovských i nežidovských organizací. Internovaní měli určitý přístup ke knihám, lékařským službám, potravinám, dopisům, a dokonce i cigaretám. Bylo jim také dovoleno odjet o víkendu mimo tábor do sousedních vesnic. Tato skutečnost by však neměla vyvolat dojem, že pracovat v táborech bylo nějak jednoduché. Jak říká José Campos Peral, bývalý redaktor časopisu *Lucha*, který byl sám internován v táboře: „Francouzi dokonce vytvořili fikci, že internovaní, kteří zůstali v táborech [po vylovení Spojenců v s. Africe], jsou nyní svobodní muži pracující na základě zákonné smlouvy jako dělníci v metropolitní Francii. Idea svobody v táborech však nedává smysl. Například tábor Bou Arfa obklopoval plot, který se dal jen s obtížemi překonat, a i kdyby se to člověku podařilo, musel by ujít stovky kilometrů pouští, aby se dostal do civilizace.“⁷⁸

Internovaní byli v táborech ve velké míře vystaveni mučení, což byla nejčastější forma trestu za porušení kázně. Mezi tresty patřilo odepření jídla, bití, přivazování ke sloupu na celý den pod širým sluncem, běhání s košem na hlavě naloženým kameny až do vyčerpání, nebo zamčení v takzvané „lví kleci“. To znamenalo být zavřený v drátěné kleci o rozměrech 1,80 m x 1,80 m přístupné padacími dveřmi. Další formou mučení byl takzvaný „hrob“, který spočíval v tom, že vězeň ležel 8 až 25 dní v jámě o rozměrech 1,60 m x 0,80 m,

⁷⁷ Gershon. 2016, s. 419–420.

⁷⁸ Boum, Abrevaya Stein. 2016, s. 293.

kde se nemohl pohnout a byl bitý kameny nebo pažbami pušek. Několik internovaných v důsledku mučení zemřelo. To však nebylo předmětem žádného šetření a dozorcům za to nehrozily žádné postihy. Vězni byli dozorcům vydáni zcela na pospas. Oficiálně vězni spadali pod vojenské právo a nemohli si proto stěžovat u civilních úřadů a dovolat se pomoci.

Na pomoc vězňům se v lednu 1942 v Casablance sdružili bývalí vězni. Toto sdružení však bylo po třech měsících rozpuštěno generálem Noguèsem, který systematicky odmítal jakékoli stížnosti ohledně nevhodných podmínek v táborech. Dalšími subjekty, které chtěly internovaným pomoci, byly americké organizace jako Hebrew Immigrant Aid Society, American Friends Service a America Joint Distribution Committee (JDC). Například reprezentantka JDC v Casablance Hélène Cazès-Benathar, jež byla marockou Židovkou, se velmi zasadila o pomoc vězněným Židům.⁷⁹ JDC posílala vězňům malý obnos peněz a zprostředkovávala pomoc jako opravy brýlí, nákupy zimního oblečení a podobně.⁸⁰ Nicméně pomoc byla povolena jen pro ty, kdo nebyli označováni za politické vězně.⁸¹ Dále vězňům pomáhaly přímo židovské komunity, zejména po jejich propuštění, kdy jim poskytovaly ubytování a zaměstnání.⁸²

V táborech kromě vězňů pobývali i dozorcí, rekrutovaní jak z řad Maročanů, tak Evropanů a dalších cizinců. Evropští dozorcí byli většinou členové cizinecké legie, zejména Němci. Dále domorodí pěšáci ze Senegalu (francouzsky *tirailleur*) a maročtí domorodí vojáci (francouzsky *goumier*).⁸³

Všechny tábory byly definitivně uzavřeny až dlouho po vylovení Spojenců v Maroku.⁸⁴ Američané netlačili na uzavření táborů, jelikož se

⁷⁹ Boum, Abrevaya Stein, eds. 2018, s. 282, s. 137–142.

⁸⁰ Gershon. 2016, s. 445–446.

⁸¹ Boum, Abrevaya Stein, eds. 2018, s. 282, s. 137–142.

⁸² Gershon. 2016, s. 445–446.

⁸³ Abitbol. 1983. 142.

⁸⁴ Boum, Abrevaya Stein. 2019.

obávali, že by tento krok mohl být Francouzi vnímán negativně a mohl Francii opět naklonit k Ose.⁸⁵

Obrázek 3: Mapa táborů, zdroj: Boum and Abrevaya Stein eds. 2018, s. 30.

⁸⁵ Boum, Abrevaya Stein, eds. 2018, s. 280.

7. Dopady protižidovské legislativy

Dopady protižidovské legislativy nelze vyhodnotit přesně, jelikož neexistují dostatečné záznamy o její implementaci. To lze do jisté míry považovat za znamení toho, že zřejmě stoprocentně implementovaná nebyla. To platí zejména o venkovských a horských oblastech Maroka, Anti-Atlas, Draa, and Tafilalt, nazývaných *bled*.⁸⁶ *Bled* byl typický právě tím, že podléhal vedení kmenových vůdců a byl mimo dosah centrální vlády. Většinu záznamů o dopadech legislativy máme z měst, které naopak spadaly do takzvané oblasti *makhzen*, tedy oblasti pod kontrolou sultána a v té době protektorátu.

Nejprve tedy podrobněji rozeberu dopady legislativy v oblasti *bledu* a následně pojednám o jejích konkrétních dopadech, které se projeví zejména ve městech.

Bled byl prakticky mimo sféru vlády už před vichistickým režimem a s jeho nástupem nedošlo ke změně. Režim o změnu ani neměl velký zájem, jelikož by mu musel vynaložit velké úsilí k podmanění si tamní kmenové společnosti, která do té doby fungovala samostatně bez vynakládání větších prostředků ze strany režimu. Proto se francouzští vojenští důstojníci do společnosti v *bledu* nějak nevměšovali a nevymáhali protižidovské zákony. Předpokládali, že by to v oblasti narušilo klidnou situaci a režim by se pak musel v oblasti více angažovat, aby situaci uklidnil. To však nechtěl.

V *bledu* bylo mnoho smíšených židovsko-muslimkých komunit, které musely kvůli své vzdálené, těžko dostupné poloze být soběstačné a přežít po velmi dlouho dobu bez zásobování zvenčí. Z toho důvodu se komunity musely spolehnout samy na sebe a spojit síly všech obyvatel k přežití, které bylo důležitější než konfesionální rozdílnosti. To vedlo k plné integraci Židů do fungování společenství, kterých v oblasti podle odhadů bydlelo 10 až 20 tisíc.⁸⁷

⁸⁶ Hirschberg. 1981, s. 325.

⁸⁷ Boum, Abrevaya Stein, eds. 2018, s. 250–259.

Vymáhání zákonů v bledu tak nebylo v zájmu protektorátu, protože odstranění Židů z komunit by zásadně narušilo jejich chod a stabilitu.

Tomu nasvědčují i rozhovory, které provedl Aomar Boum (2018) s několika obyvateli bledu, kteří mu řekli, že o politice Vichy nebyli téměř informovaní a o protižidovských zákonech nic nevěděli.“ Na základě těchto výpovědí doplněných o dokumenty z archivu francouzského ministerstva obrany, Centre des Archives Diplomatiques de Nantes, archivu AIU a Archive du Maroc v Rabatu, Aomar s Mohammedem Hatimim tvrdí, že dopady protižidovské legislativy byly v bledu minimální.⁸⁸ K tomuto se přiklání i Hirschberg (1981) a Abitbol (1983).

Oproti tomu situace v makhzenu byla odlišná. Existují dokumenty, které potvrzují, že ve velkých městech byla legislativa vymáhána. Například víme, že ve městech Oujda a Fez byli propuštěni židovští úředníci.⁸⁹ Víme však také, že některá opatření nebyla dodržována ani ve velkých městech, protože to nebylo prakticky možné. To se týkalo například Casablancy v otázce návratů Židů do melláhů. Obecně vzato tedy můžeme s jistotou říct jen to, že míra implementace a vynucování protižidovské legislativy se lišila oblast od oblasti. V následujících podkapitolách tyto dopady popíši na konkrétních zdokumentovaných příkladech.

⁸⁸ Boum, Abrevaya Stein, eds. 2018, s. 250–259.

⁸⁹ Laskier. 1994, s. 62.

Obrázek 4: Mapa melláhů v Maroku během koloniálního období, zdroj: Boum, Abrevaya Stein, eds. 2018, s. 254.

7.1. Omezení ekonomických aktivit

Ekonomická omezení měla limitovaný dopad a nebyla z různých důvodů plošně aplikovaná. V případě jižního Maroka, kde se nachází venkovské oblasti s menšími městy a vesnicemi většina profesí zakázaných zákonem ani neexistovala. Zákon tak nepřinesl v tom směru mnoho změn.

V případě velkoobchodu, který byl Židům zakázaný, bylo jejich vyloučení obtížné z praktického hlediska.⁹⁰ Židé byli do obchodu historicky zapojení, a jejich vynětí z organické obchodní sítě by přineslo problémy. Samotní Francouzi neměli velkoobchod v Maroku pod kontrolou a neměli tak kapacitu do něj náhle zasáhnout bez toho, aniž by způsobili nestabilitu a výpadek zásobování, které už tak bylo během války špatné. Francouzům se podařilo dostat pod svoji kontrolu obchodování mezi velkými městy

⁹⁰ Boum, Abrevaya Stein, eds. 2018, s. 233.

(Marrákeši, Essaouirou, Agadirem a venkovem) až ke konci války, tedy po zrušení daných zákonů.⁹¹

Dalším omezením byl zákaz půjčování peněz. Jelikož ale půjčování probíhalo častokrát mimo bankovní systém kontrolovaný úřady, je otázkou, jak moc se tento zákaz mohl projevit. Poněvadž nebyl implementován Francouzský zákon z 22. července 1941 o arizace majetku, nebyli Židé zbavení aktiv, které mohli použít na poskytování půjček.⁹² Druhým aspektem byly půjčky vytvořené ještě před platností zákona, ty zákon nerušil a ani je nějak dále neupravoval. Proto tyto pohledávky byly i nadále splatné a vymahatelné. Proto někteří francouzští důstojníci tamní muslimy naváděli k tomu, aby židovským věřitelům předválečné dluhy nespláceli a opět nabyli pozemky, které Židům prodali před válkou.⁹³ Muslimové tedy transakce napadli u úřadů jako protiprávní a úřady ovládané Francouzi jejich stížnosti přijali jako důvodné.⁹⁴ Tak například došlo k velkému vyvlastnění domů a obchodů v Beni Mellal a palmových hájů v Erfoudu na jihovýchodě Maroka.⁹⁵ Zde je zajímavé, že Židé si na postup úřadů stěžovali přímo u sultána s odůvodněním, že obchody proběhly v souladu s islámským právem a dle podmínek, za kterých Židé mohou obchodovat s muslimy. Sultán, jakožto ochránce chráněného lidu, jim dal za pravdu a ujistil je o své podpoře. To však na situaci nic nezměnilo, protože Sultán byl v této době ve slabé pozici a na jednání úřadů neměl vliv.⁹⁶

Dalším omezením byl zákaz práce ve školách. Tento zákon byl aplikován a židovští učitelé byli propuštěni. Zde sehrála důležitou roli AIU,

⁹¹Boum, Abrevaya Stein, eds. 2018, s. 233.

⁹²Hirschberg. 1981, s. 323.

⁹³Boum, Abrevaya Stein, eds. s. 108–109.

⁹⁴Tamtéž, s. 285–286.

⁹⁵Stillman 2016, s. 62.

⁹⁶Boum, Abrevaya Stein, eds. 2018, s. 285–286.

protože propuštění učitelé byli jejími školami najati, což bylo v rámci zákona povoleno. Dopad zákona tak byl oslaben.⁹⁷

V případě omezení výkonu právnické a lékařské profese na 2 % se omezení projevilo jako téměř nemožné aplikovat plošně. Mnoho lékařů v Maroku byli Židé, zejména evropští, a jejich odstranění z profese by mělo pro Maroko katastrofální následky. Proto část Židů nebyla propuštěná, ale byla ponechaná v praxi na dobu určitou, které byla určená v rozmezí šesti měsíců až dvou let.⁹⁸

Například v Casablance bylo v této době 20 lékařů z celkem 118 Židů. Jejich odstranění z lékařské praxe by tak ohrozilo přístup k zdravotnickým službám širší veřejnosti, a proto jich bylo 6 ponecháno v povolání. V Marrákeši byli 3 židovští lékaři, z nichž mohl zůstat pouze jeden.⁹⁹ Navíc, když lékaři požádali o povolení ošetřovat židovské pacienty bez omezení podobně jako v Tunisku, jejich požadavek byl zamítnut.¹⁰⁰

V případě zákazu výkonu práce na úřadech taktéž existují pochyby o tom, do jaký míry byl tento zákaz vymáhaný, jelikož z dostupných zdrojů víme, že od roku 1918 Židé poměrně hojně zastávali úřednické pozice.¹⁰¹ Je však doloženo, že k propouštění židovských úředníků došlo ve městech Oujda a Fez.¹⁰²

Další omezení výkonu pracovních pozic bylo aplikováno nad rámec přijatých zákonů. Jako příklad lze uvést, že ačkoli zákon Židům pouze zakazoval vystupovat ve filmech nebo je natáčet, zástupci marocké filmové unie, která ovládala veškerý filmový průmysl, jim navíc zakázaly i členství v této unii. To v praxi znamenalo, že Židé nemohli pracovat ani na pokladnách

⁹⁷ Kenbib .2014, 548.

⁹⁸ Bensoussan. 2010, s. 332.

⁹⁹ Tamtéž.

¹⁰⁰ Hirschberg. 1981, s. 323.

¹⁰¹ Spector, Laskier, and Reguer 2002, s. 488.

¹⁰² Laskier. 1994, s. 62.

kin. Toto rozhodnutí filmové unie bylo zveřejněno v novinách *Le Petit Marocaine* 2. října 1941 s dovětkem, že Židé musí opustit všechny tyto pozice do 20. října.¹⁰³

Zato bylo Židům dekretem výslovně povoleno vykonávat řemeslná povolání a obchod, jelikož panovaly obavy, že by zákaz mohl narušit ekonomickou stabilitu Maroka, a tak ohrozit stabilitu francouzské vlády v zemi.¹⁰⁴

Další omezení ekonomických aktivit Židů nebyla zavedena zákonem, nýbrž prostým smazáním Židů ze seznamů obchodníků,¹⁰⁵ nebo vyloučením ze svých řad tím způsobem, že jim nebyly dodávány zásoby; to se stalo v případě obchodu s textilem a oleji. Židé tak neměli prostředky k podnikání a museli propustit své zaměstnance, což zvýšilo nezaměstnanost, která už taky byla mezi Židy vysoká.¹⁰⁶ Navíc museli zavřít veškeré své obchody provozované v evropských čtvrtích. Důsledkem toho zaniklo několik židovských firem.¹⁰⁷

¹⁰³ Le Petit Marocain. Casablanca, 2 Octobre 1941.

¹⁰⁴ Schroeter. 2018, s. 89–94.

¹⁰⁵ Schroeter .2018, s. 89–94.

¹⁰⁶ Abitbol. 1983, s. 106.

¹⁰⁷ Hirschberg. 1981, s. 323.

Table 1. Jews Removed from Administrative Duties in Fez and Oudjda, 1941

<i>Employment</i>	<i>Fez</i>	<i>Oudjda</i>
Population Registration	1	—
Tax Bureau	—	1
Public Works	1	—
Civil Inspection	2	—
Urban Services	2	—
Hospitals	5	3
Military Administration	2	8
Teaching	3	7
Electric Company	2	2
Posts & Telegraph	7	10
Railroad	3	3
Bus Transportation	6	1
Courts	4	2
Banks	4	2
<i>Total</i>	42	39

Source: M.Y., R.S., R.B. (Raphael Benazeraf), Rapport confidentiel: L'application du statut des juifs et des dispositions raciales à la population juive du Maroc (Fonds Institut Ben-Zvi), 14.

Obrázek 5 Seznam propuštěných Židů z úřednických pozic, zdroj: Laskier.

1994, s. 62.

7.2. Přístup ke vzdělání

Omezení přístupu ke vzdělání pro židovské studenty se vztahovalo pouze na protektorátní školy, nikoli na školy zřizované Alliance Israélite Universelle. Zákon výslovně povoloval fungování škol určených výhradně pro Židy. Režim je nejen povoloval, ale i financoval. Pokračoval tak v kontinuální

francouzské finanční podpoře škol trvající od roku 1928, bez které by nebyly schopné přežít. V roce 1939 byly školy Francií financované dokonce z 80 %. Není zcela jasné, proč je režim nadále financoval, ale lze se domnívat, že ho k tomu vedly dva důvody. První byl čistě pragmatický, a sice obava generála Noguèse, že by mládež v ulicích místo ve školních lavicích mohla vyvolat nepokoje a nestabilitu v zemi. Druhým byla sympatie k šíření francouzského jazyka a kultury, jelikož právě to bylo historicky jedním z koloniálních záměrů Francie.¹⁰⁸

Už v době před zavedením legislativy většina židovských studentů navštěvoval školy AIU.¹⁰⁹ V letech 1940–41 navštěvovalo školy AIU 15 000 židovských studentů, zatímco protektorátní školy navštěvovala pouhá tisícovka Židů. Legislativa tak měla dopad zejména ve velkých městech Casablance, Rabatu, Meknes a Fezu, odkud byla většina židovských studentů navštěvujících protektorátní školy.¹¹⁰ Ve Fezu bylo vyloučeno 45 studentů a ve Oujdě 39. V Casablance byli všichni židovští studenti vyloučeni z prestižní střední školy Lyautey. Mimo tyto případy nebyl dopad omezení příliš dramatický, protože vyhození studenti přestoupili na školy AIU a pokračovali ve školní docházce.¹¹¹ V případě vysokých školy byl dopad minimální, protože v té době v Maroku vysoká žádná škola neexistovala. Jen malý počet Židů odcházel studovat na vysoké školy do Alžírsko a do Francie, kde se na ně vztahovaly tamní kvóty pro židovské studenty.¹¹²

7.3. Přídělový systém komodit

V období války byl v celém Maroku nedostatek komodit, kterým trpěli Židé i muslimové. Lze tak předpokládat, že Židé opravdu dostávali předepsané

¹⁰⁸ Laskier. 1994, s. 63–64.

¹⁰⁹ Stillman. 2003, s. 125.

¹¹⁰ Laskier. 1994, s. 63–64.

¹¹¹ Kenbib. 2014, s. 548.

¹¹² Stillman. 2016, s. 50.

diskriminační přiděly. To navíc potvrzuje i výzva sultána, který na základě stížností Židů vyzval sajjidy, kmenové vůdce, aby Židům zvýšili přiděly oleje a cukru, a to zejména během náboženských svátků.¹¹³ Jinak Židé museli komodity kupovat na volném trhu za velmi vysoké ceny.^{114 115} Včetně vína, které sice na přiděl dostávali, ale množství bylo podstatně menší, než jaké potřebovali pro náboženské obřady.¹¹⁶

7.4. Omezení svobody pohybu

Zákon prikazující Židům nastěhování se do melláhů měl dalekosáhlé důsledky. Přesto, že mnoho Židů stále bydlelo v židovských čtvrtích, a tento zákon tak pro ně nic neměnil, se do melláhů vrátilo pár stovek rodin, které se v minulosti odstěhovaly. Čtvrti však nebyly z důvodu přelidnění připravené na návrat tolika stovek osob. V malých místnostech leckdy bydlelo i 10 osob a v domech často chyběla kanalizace. Návrat Židů tak způsobil přelidnění, které ve Fezu, Casablance a Rabatu vedlo k závažným hygienickým problémům: došlo k nárůstu případů břišního tyfu a dalších závažných nemocí.¹¹⁷

Navíc v případě Casablanky existují pochyby o tom, že se do melláhu vrátili všichni Židé města. Židé tvořili zhruba 20 % populace evropské části města, a jen stěží by se všichni tito obyvatelé vměstnali zpět do melláhu.¹¹⁸

Lze předpokládat, že na venkově byla tato legislativa uplatňována ještě méně, protože na vesnicích se segregované čtvrti příliš netvořily a melláhy stály hlavně ve větších městech.

¹¹³ Boum, Abrevaya Stein . 2019 b).

¹¹⁴ Hirschberg. 1981, s. 324.

¹¹⁵ Bensoussan. 2019, s. 331.

¹¹⁶ Laskier. 1994, s. 64.

¹¹⁷ Hirschberg. 1981, s. 323.

¹¹⁸ Laskier. 1994, s. 22.

7.5. Praktikování náboženství

Náboženský život Židů zákony nijak zásadně neovlivnily. Rabíni měli v kompetenci nadále židovskou jurisdikci, matriku, svatby, rozvody a dědická řízení – tyto úkony vycházely z židovského práva a podléhaly židovské správě.¹¹⁹ Omezení, o kterém víme, že bylo aplikované, bylo zrušení marockého výboru AIU.¹²⁰ Což je zajímavé vzhledem k tomu, že fungování židovských organizací bylo režimem povolené a AIU jako taková zakázaná nebyla, stejně jako její školy.

¹¹⁹ Laskier. 1994, s. 56.

¹²⁰ Stillman. 2003, s. 125.

8. Dopady vichistického režimu na vztahy Židů a muslimů

Během celého trvání režimu v Maroku docházelo k množství slovních a fyzických útoků na židovské obyvatelstvo, zejména ze strany marockých vojáků.¹²¹ Kromě těchto negativních jevů se do vzájemných vztahů propsalo nespravedlivé vyvlastňování majetku Židů. I když se na formální úrovni sultán Židů ve sporu o majetek zastával, Židé o majetek přicházeli ve prospěch muslimů a k nápravě nedocházelo. Tyto negativní události se odehrály především na území makhzenu, zatímco v oblasti bledu vztahy zůstaly po celou dobu režimu dobré. Zde byla situace poklidná, což bylo zřejmě způsobené i tím, že se mezi těmito komunitami nešířila protižidovská propaganda a administrativa zde neprosazovala protižidovské zákony.

Dalším přilítím oleje do ohně ve vztazích Židů a muslimů představovalo vyloďení Spojenců v Maroku.¹²² Vítání Američanů marockými Židy bylo muslimům trnem v oku a vyprovokovalo organizovaný pogrom. V Rabatu, Meknes a Fezu byli Židé fyzicky napadáni a zavíráni v mellázích, které mohli opustit jen s povolením.¹²³ K rozdmýchání nepokojů také přispěla německá propaganda, která v reakci na vyloďení zesílila. Německý rozhlas ve svých arabských a berberských bulletinech vyzýval k pogromům a k přerozdělení židovského bohatství muslimům a k zničení melláhů. Werner von Schmieden, říšský úředník odpovědný za propagandu, řekl: „Musíme povzbudit domorodé obyvatelstvo, aby páchalo útoky na Židy.“ Antisemitismus měl být podle Němců prostředek k vyvolání obecného hněvu veřejnosti, který měl vést k destabilizaci Francie a oslabení vlivu USA v Maroku.¹²⁴ Toto německé přání se ztělesnilo ve formě mnoha slovních i

¹²¹ Bensoussan. 2018, s. 336.

¹²² Hirschberg 1981, s.326.

¹²³ Bensoussan 2018, s. 336.

¹²⁴ Tamtéž, s. 311–312.

fyzických útoků na Židy ze strany muslimů, které pokračovaly ještě dlouho po vyloštění. Například 30. července 1944 vyvolala potyčka mezi Židem a arabským vojákem v Sefrou pogrom, během nějž bylo několik Židů zatčeno a zbito marockými vojáky.¹²⁵ Další případ dokreslující napjaté vztahy mezi Židy a muslimy se stal v Meknes na konci září 1944. Tisícovku Židů, vracejících se do melláhu, zde musel vojenský doprovod chránit před rozvášněným davem.¹²⁶

Na druhou stranu ve vztazích mezi Židy a muslimy došlo i k několika pozitivním událostem. Po propuštění vězňů z táborů jich celá řada našla zaměstnání u muslimů a velkých marockých firem jako *Imprimeries réunies* a *Compagnie des transports marocains*.¹²⁷ Navíc došlo k posunu v myšlení maghribských intelektuálů, u kterých propaganda o Židech často padala na úrodnou půdu. Uvědomili si, že propaganda byla zcela mylná. Perzekuce Židů a vichistický režim nepřinesly Maroku nic pozitivního: neoslabila koloniální systém a nepřispěla k přiblížení Maroka k nezávislosti.¹²⁸ Právě nezávislost Maroka a boj za ni byla pro tuto skupinu Maročanů velmi důležitá. Zapojení Židů do společného boje za nezávislost tak vneslo do vztahu Židů a muslimů společný cíl, který měl potenciál jejich vztah zlepšit a prohloubit. Většina Židů však byla politicky pasivní a do boje za nezávislost se jich zapojil jen malý počet.¹²⁹

V letech 1944 a 1945 sultán přijal k příležitosti oslavy trůnu (arabsky *'īd al- 'arš*) židovskou delegaci, kterou ujistil o své přízni. Při té příležitosti řekl: „Na našem chování k našim židovským poddaným se nic nezměnilo. Máme je ve velké úctě stejně jako naši předkové. Nepřestáváme se zajímat o jejich blaho. Toho jste si mohli všimnout ve strašném období, kterým jsme

¹²⁵ Bensoussan 2018, s. 337–338.

¹²⁶ tamtéž, s. 336.

¹²⁷ Gershon. 2016, s. 441.

¹²⁸ Stillman. 2016, s. 72.

¹²⁹ Bensimon. 1980, s. 102.

prošli. Věnovali jsme veškeré úsilí tomu co nejvíce brzdit, omezovat a mírnit protižidovská opatření, která se vás týkala. Dali jsme našim zástupcům příkazy, aby dohlédli na to, aby se našim židovským poddaným nic nestalo. A my vás vyzýváme: Bude-li někomu [z vás] ublíženo, ať nám ihned napíše a my se postaráme, aby tomu bylo učiněno zadost.“¹³⁰ Nicméně ponechání protižidovské legislativy v platnosti dlouho po konci vichistického režimu, přes prosby Židů o zrušení, poukazuje na jejich malý vliv na sultána a marockou politiku.¹³¹

Bezprostřední zkušenost s vichistickým režimem doprovázená pogromy zanechala na vztazích Židů a muslimů skvrnu, která se po konci vichistického režimu dále rozpíjela a spolu s neúprosnými ekonomickými podmínkami připravila prostředí pro šíření sionismu v zemi.¹³² Proto už v září 1943 Židovská agentura a další sionistická hnutí vyslala do Maghrebu své reprezentanty.¹³³ K velkému exodu Židů z Maroka ale došlo až o několik let později v důsledku stále se zhoršujícího postavení Židů v zemi.

¹³⁰ Bensoussan. 2018, s. 339.

¹³¹ Gershon. 2016, s. 417.

¹³² Spector, Laskier, and Reguer. 2002, s. 496–497.

¹³³ Stillman. 2016, s. 76.

9. Uznání holokaustu v severní Africe

Narativ druhé světové války byl v Izraeli po dlouhou dobu opanován pouze tématem utrpení evropských Židů. Když se v 70. letech v Izraeli začalo veřejně diskutovat o holokaustu, severní Afrika součástí této debaty nebyla. Utrpení severoafrických Židů nebylo považováno za souměřitelné s utrpením evropských Židů a bylo vytlačeno na okraj společenského diskurzu společně s vytlačáním severoafrických Židů na okraj izraelské společnosti. To však nemění nic na tom, že utrpení Židů v Maroku bylo reálné. Přestože se často uvádí, že v Maroku byly dopady druhé světové války nejmenší ze zemí Maghrebu, v této práci vidíme, že protižidovská legislativa, nucené práce, detenční tábory doprovázené fyzickými útoky na Židy způsobily místní komunitě útrapy. Navíc obyvatelé větších měst, kteří měli informace z Evropy, byli vystaveni neustálému strachu z příchodu systematického vyvražďování z Evropy i do Maroka, což bylo pro marocké Židy velmi traumatické. Lze tedy říct, že byli taktéž obětmi holokaustu. Toto však po dlouhou dobu v Izraeli vyvolávalo nesouhlas. Například Dan Michman, profesor na univerzitě Bar-Ilan a bývalý vedoucí výzkumného oddělení v Yad Vašem, dospěl k závěru, že severoafrické Židy nelze považovat za oběti holokaustu. Své stanovisko odůvodnil tím, že Němci je nezahrnuli do konečného řešení židovské otázky. Toto odůvodnění má však zásadní slabiny. Jednak se lze z historických informací domnívat, že Hitler počítal i s konečným řešením pro severoafrické Židy.¹³⁴ A jednak toto uvažování definuje velmi specifickou klasifikaci obětí, které znevažuje utrpení severoafrických Židů. Toto uvažování zapadá do eurocentrického pohledu studia holokaustu, které se zaměřuje pouze na dění v Evropě. Snad i proto jsou dodnes severoafrickým Židům v celém muzeu Yad Vašem zasvěcené jen dva informační panely, a to pouze Židům z Tunisu.

¹³⁴ Stillman. 2016, s. 74.

Roku 2011 však došlo k zásadnímu posunu. Německo uznalo severoafrické Židy za oběti holokaust a vyplatilo jim odškodnění. Německo uznalo reparace pro marocké Židy na základě iniciativy izraelského úřadu pro přeživší spadajícího pod ministerstvo financí. Nicméně i tato iniciativa se neobešla v Izraeli bez kontroverze. Právníci požadovali odborné názory historiků na utrpení severoafrických Židů během druhé světové války a ty se zásadně lišily v tom, jak moc byli tamní Židé postihnutí vichistickým režimem ve srovnání s evropskými Židy.¹³⁵

¹³⁵ Schroeter. 2018, s. 53–54.

Závěr

V práci jsem v první řadě uvedla téma Židů v Maroku během vichistického režimu a seznámila čtenáře s přehledem literatury věnující se dané problematice. V přehledu literatury jsem poukázala na fakt, že téma předkládané práce je českojazyčnou historiografií doposud opomíjené, a proto jsem v práci pracovala především s cizojazyčnými zdroji. Dále jsem pokračovala popisem historického vývoje židovské komunity v Maroku, která v zemi kontinuálně žila už od 3. století až do vypuknutí druhé světové války, kdy došlo k narušení jejího pokojného soužití s majoritní společností. Následně jsem popsala vztahy marockých Židů a muslimů, které se pod tíhou protižidovské válečné propagandy proměnily k horšímu a připravily půdu pro příchod proněmeckého vichistického režimu, který v Maroku zavedl protižidovské zákony postihující tamní komunitu, jež v té době čítala okolo 240 000 Židů. Následně jsem přešla k vysvětlení fungování vichistického režimu, které umožnilo čtenáři pochopit přijímání protižidovských zákonů v Maroku, které tvořila francouzská vláda a marocké správa je přejímala pomocí sultánských dekretů Muhammada V.

Dále jsem v práci představila protižidovskou legislativu vycházející z dekretu z 21. října 1940 o aplikaci zákona z 3. října 1940 o statusu Židů ve francouzské zóně území šerifské říše a dekretu z 5. srpna 1941 o statusu marockých Židů přijímající zákon z 2. června o státu Židu v šerifské říši. Následně jsem představila marocké pracovní, kázeňské a detenční tábory, ve kterých bylo možné zadržovat osoby na základě dekretu z 2. ledna 1940 upravující pobyt určitých osob ve francouzské zóně včetně Židů. Následně jsem pokračovala popisem otřesných pracovních a hygienických podmínek, které sužovaly obyvatele táborů.

Posléze jsem analyzovala dopady protižidovské legislativy na židovskou komunitu v Maroku, které se zásadně lišily v oblasti bledu a

mekhzeny. Zatímco v bledu byly dopady legislativy minimální, jelikož tam nebyla vichistickým režimem vymáhaná, v oblasti mekzeny byly dopady větší, protože byla režimem více vymáhaná, což jsem demonstrovala na konkrétních příkladech.

V práci jsem došla k závěru, že zákony vichistického režimu měly zásadní dopad na osud Židů v Maroku. Ač je zřejmé, že protižidovská legislativa měla oproti metropolitní Francii v Maroku omezený dopad a nikdy nebyla zcela plošně implementovaná, i tak způsobila komunitě trauma. Asi nejsilnějším projevem zákonů byly nucené práce, které sice nebyly primárně mířené jen proti Židům, ale byly jejich součástí.

Kromě protižidovské legislativy život Židů v Maroku poznamenaly zhoršené vztahy s muslimskou společností. Během celého trvání režimu docházelo k množství slovních a fyzických útoků na židovské obyvatelstvo a nespravedlivému vyvlastňování majetku Židů.

Po zhodnocení dopadů legislativy jsem se v poslední kapitole práce věnovala uznání holokaustu v severní Africe a statusu severoafrických Židů jako jeho obětí, které vyvolávalo po dlouhou dobu debatu. Ta byla ukončená až v roce 2011, kdy byli maroťtí Židé Německem oficiálně uznáni jako oběti holokaustu a bylo jim vyplacené finanční odškodnění.

Seznam použitých zkratk

AIU	Alliance israélite universelle
JDC	America Joint Distribution Committee

Seznam literatury

Primární zdroje

Francie

Francie. 1940. *Loi du 2 juin 1941: Remplaçant la loi du 3 octobre 1940 portant statut des Juifs*. *Journal officiel de la République française*. Vichy. [cit. 2022-07-08]. Dostupné z:

https://www.legifrance.gouv.fr/jorf/id/JORFTEXT000000512616?init=true&page=1&query=Loi+du+2+juin+1941&searchField=ALL&tab_selection=all

česky: zákon z 2. června 1941 nahrazující zákon z 3. října 1940 o statusu židů

Francie. 1940. *Loi du 3 octobre 1940: PORTANT STATUT DES JUIFS*. *Journal officiel de la République française*. Vichy. [cit. 2022-04-17]. Dostupné z: <https://www.legifrance.gouv.fr/jorf/id/JORFTEXT000000869361/>. česky:

zákon z 3. října 1940 o statusu židů

Francie. 1940. *Loi du 4 octobre 1940: RESSORTISSANTS ETRANGERS DE RACE JUIVE*. *Journal officiel de la République française*. Vichy. [cit. 2022-04-17]. Dostupné z:

<https://www.legifrance.gouv.fr/jorf/id/JORFTEXT000000571814> česky: zákon z 4. října 1940 o cizích státních příslušnících židovské rasy

Maroko

Maroko. 1940. *Dahir du 2 Janvier 1940 réglementant le séjour de certaines personnes dans la zone française de l'Empire Chérifien*. *Buletin Officiel*. 1421. Rabat. [cit. 2022-04-17]. Dostupné z:

http://www.sgg.gov.ma/BO/bo_fr/1940/bo_1421_fr.pdf česky: dekret z 2. ledna 1940 upravující pobyt určitých osob ve francouzské zóně území šerifské říše

Maroko. 1940. *Dahir du 21 Octobre 1940 relatif à l'application en zone française de l'Empire Chérifien de la Loi du 3 Octobre 1940: PORTANT STATUT DES JUIFS*. *Buletin Officiel*. Rabat. [cit. 2022-04-17]. Dostupné z:

http://www.sgg.gov.ma/BO/bo_fr/1940/bo_1463_fr.pdf. česky: dekret z 21.

října 1940 o aplikaci zákona z 3. října 1940 o statusu Židů ve francouzské zóně území šerifské říše

Maroko. 1941. *arrêté viziriel du 18 aout 1941 réglémentan l'exercise par les juifs de la profession d'avocat. Buletin Officiel*. 1509. Rabat. [cit. 2022-07-12]. Dostupné z: http://www.sgg.gov.ma/BO/bo_fr/1941/bo_1509_fr.pdf

Maroko. 1941. arrêté viziriel du 21 Octobre 1941 autorisant la perception d'une taxe sur la viande <<cachir>> au profit du comité de la communauté israélite de Taourirt, et fixant le taux de cette taxe

Buletin Officiel 1517 Rabat. [cit. 12.07.2022]. dostupné z: http://www.sgg.gov.ma/BO/bo_fr/1941/bo_1517_fr.pdf

Maroko. 1941. arrêté viziriel du 14 Octobre 1941 autorisant la perception d'une taxe sur la viande <<cachir>> au profit du comité de la communauté israélite de Debdou, et fixant le taux de cette taxe

Buletin Officiel 1517 Rabat. [cit. 12.07.2022]. dostupné z: http://www.sgg.gov.ma/BO/bo_fr/1941/bo_1517_fr.pdf

Maroko. 1941. Dahir du 19 Aut 1941 Interdisant l'habitat des juifs sujets marocains dans les secteurs européens des municipalotés. *Buletin Officiel*. Rabat. [cit. 2022-10-08]. Dostupné z: http://www.sgg.gov.ma/BO/bo_fr/1941/bo_1504_fr.pdf česky: *dekret z 19. srpna 1941 o zákazu bydlení marockých Židů v evropských čtvrtích*

Maroko. 1941. *Dahir du 5 Aout 1941 relatif au statut des juifs marocains. Buletin Officiel*. Rabat. [cit. 2022-04-17]. Dostupné z: http://www.sgg.gov.ma/BO/bo_fr/1941/bo_1502_fr.pdf česky: *dekret z 5. srpna 1941 o statusu marockých Židů*

Maroko. 1941. *Dahir du 5 Aout 1941 rendant applicable de l'Empire Chérifien la loi du 2 juin 1941 statut des Juifs. Buletin Officiel*. Rabat. [cit. 2022-04-17]. Dostupné z: http://www.sgg.gov.ma/BO/bo_fr/1941/bo_1502_fr.pdf česky:

dekret z 5. srpna 1941 o statusu marockých Židů přijímající zákon z 2. června o státu Židu v šerifské říši

Maroko. 1942. *arrêté viziriel du 24 fevrier 1942 réglementant, en ce qui concerne les juifs, la profession de médecin. Buletin Officiel*. 1532. Rabat. [cit. 2022-07-12]. Dostupné z:

http://www.sgg.gov.ma/BO/bo_fr/1942/bo_1532_fr.pdf

Maroko. 1942. *arrêté du secrétaire général du Protectorat relativ aux medecins juifs maintenus à titre dans l'exercice de leur profession. Buletin Officiel*. 1546. Rabat. [cit. 2022-07-12]. Dostupné z:

http://www.sgg.gov.ma/BO/bo_fr/1942/bo_1546_fr.pdf

Le Petit Marocain. Casablanca, 2 Octobre 1941 [cit. 2022-07-7]. Dostupné z: <https://gallica.bnf.fr/ark:/12148/bpt6k46925217/f2.item.zoom>

Le Petit Marocain. Casablanca, 24 Juin 1945 [cit. 2022-04-17]. Dostupné z: <https://gallica.bnf.fr/ark:/12148/bpt6k46914843/f1.image.zoom>

Sekundární zdroje

“Morocco”. 2010. In *Encyclopedia of Jews in the Islamic World: Volume III J-O*, edited by Norman A. Stillman. Leiden: Brill,

Abitbol, Michel. 1983. *Les Juifs d'Afrique du Nord sous Vichy*. 2008 ed. Paris: Biblis.

Abrevaya Stein, Sarah, and Aomar Boum. 2019. “LABOR AND INTERNMENT CAMPS IN NORTH AFRICA”. *United States Holocaust Memorial Museum*. [cit. 2022-07-18]. Dostupné z:

<https://encyclopedia.ushmm.org/content/en/article/labor-and-internment-camps-in-north-africa>.

Bensimon, Doris. 1980 „Relations entre Juifs et Musulmans sous le Protectorat français.“ In *Les relations entre Juifs et Musulmans en Afrique du Nord XIXe-XXe siècles*. Actes du colloque internat. de l'institute d'histoire des pays

d'outre-mer. ÉDITIONS DU CENTRE NATIONAL DE LA RECHERCHE SCIENTIFIQUE

Bensoussan, Georges. 2019. *Jews in Arab Countries: The Great Uprooting*. Indiana University Press.

Boum, Aomar, and Sarah Abrevaya Stein, eds. 2018. *The Holocaust and North Africa*. E-book. Stanford: Stanford University Press. e-book.

Gershon, Yitzhak. 2016 "L'aide aux réfugiés juifs du Maroc pendant la Seconde Guerre mondiale" *Revue d'Histoire de la Shoah*, February 2016.

Gottreich, Emily Benichou, and Daniel J. Schroeter, eds. 2011. *Jewish Culture and Society in North Africa*. Bloomington, Indiana, USA: Indiana University Press.

Grainger, John D. 2013. *Traditional Enemies: Britain's War with Vichy France 1940- 42*. Barnsley: Pen and Sword Books

Hirschberg, H.Z. 1981. *A History of the Jews in North Africa: From the Ottoman conquests to the present time*. Vol. II. Leiden: Brill.

Kenbib, Mohammed. 2014. "Moroccan Jews and the Vichy regime, 1940–42". *The Journal of North African Studies*, no. 19:4: 540-553.

Kollárová, Alexandra, Katarína Maruškinová, and Monika Tintěrová. 2018. "Židé v Maroku: historický přehled". In *židé v islámu: koncept ahl adh-dhimma a případová studie židovské menšiny v Maroku*, Veronika Sobotková, Jan Pěchota, and ET AL, 101–113. Plzeň: Západočeská univerzita v Plzni.

Laskier, Michael. 1994. *North African Jewry in the Twentieth Century: The Jews of Morocco, Tunisia, and Algeria*. New York: New York University Press.

Natalia, Starostina. 2010. „Ambiguous Modernity: Representations of French Colonial Railways in the Third Republic“ *Journal Of the Western Society for French History*. Volume 38, 2010. [cit. 2022-07-18]. Dostupné z: <http://hdl.handle.net/2027/spo.0642292.0038.012>

- Sarah Abrevaya Stein Aomar Boum. 2019 b). "ANTI-JEWISH LEGISLATION IN NORTH AFRICA". *United States Holocaust Memorial Museum*. [cit. 2022-07-18]. Dostupné z: <https://encyclopedia.ushmm.org/content/en/article/anti-jewish-legislation-in-north-africa?series=2>
- Schroeter, Daniel J. 2018. „Between Metropole and French North Africa Vichy’s Anti-Semitic Legislation and Colonialism’s Racial Hierarchies“ *The Holocaust and North Africa*, edited by Aomar Boum and Sarah Abrevaya Steine-book, 44-118. Stanford: Stanford University Press.
- Schroeter, Daniel. 2017. “Vichy In Morocco: The Residency, Mohammed V, And His Indigenous Jewish Subjects”. *Colonialism and the Jews*, Ethan B. Katz, Lisa Moses Leff, and Maud S. Mandel 9th edition, 215–250. Bloomington, Indiana, USA: Indiana University Press.
- Simon, Reeva Spector, Michael Menachem Laskier, and Sara Reguer, eds. 2002. *The Jews of the Middle East and North Africa in Modern Times*. New York: Columbia University Press.
- Stillman, Norman A. 2003. *Jews of Arab Lands in Modern Times*. Philadelphia: The Jewish Publication Society.
- Stillman, Norman. 2016. “Les Juifs du Maghreb confrontés à la Shoah“ *Revue d’Histoire de la Shoah*, January 2016.
- Stilmann, Norman A. 1979. *The Jews of Arab Lands: A History and Source Book*. Philadelphia: The Jewish Society of America.
- Susan Gilson, Miller. 2013. *A history of Modern Morocco*. Cambridge University Press.